

Houding en gedrag van Brabanders ten opzichte van de energietransitie

Rapportage 1-meting

HET PON

Houding en gedrag van Brabanders ten opzichte van de energietransitie

Rapportage 1-meting

Susanne Agterbosch en Bo Broers

Colofon

Het PON heeft dit onderzoek verricht in opdracht van de provincie Noord-Brabant.

Provincie Noord-Brabant

Auteurs

Susanne Agterbosch en Bo Broers

PON publicatienummer

18-13 / 61305

Datum

juni 2018

© 2018 Het PON

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het PON. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van het PON. Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kan het PON geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

Meer informatie

www.hetpon.nl

Inhoudsopgave

1	Samenvatting resultaten	1
2	Inleiding	3
3	Algemeen draagvlak	6
4	Houding en gedrag	10
4.1	Energiezuinig leven	11
4.2	Maatregelen voor energiebesparing	12
4.3	Opwekken van duurzame energie	13
5	Toekomst	16
6	Opleiding en inkomen	21
6.1	Verschillen in algemeen draagvlak	22
6.2	Verschillen in houding en gedrag	25
6.3	Verschillen in perspectieven over de toekomst	29
7	Achtergrond onderzoek en respons	32

1 Samenvatting resultaten

Algemeen draagvlak

Het beeld van Brabanders over energie en duurzaamheid is over het algemeen iets positiever is geworden ten opzichte van 2016, maar er zijn geen grote veranderingen: Brabanders ervaren de verandering van het klimaat als problematisch en het besef bestaat dat het gebruik van fossiele brandstoffen niet goed is voor natuur en milieu. Verduurzaming van de energievoorziening wordt wederom als zinvol en nuttig aangemerkt; maar over de vraag of dat op lokale of regionale schaal moet gebeuren zijn de meningen nog steeds verdeeld.

Brabanders hechten net als in 2016 veel waarde aan de betrouwbaarheid, betaalbaarheid en veiligheid van de energievoorziening: meer dan 90% van de Brabanders vindt deze aspecten (zeer) belangrijk. We zien wel dat men er meer belang aan hecht dat de opwekking van energie zo min mogelijk hinder oplevert voor omwonenden en voor het landschap. Waar in 2016 duurzaamheidsoverwegingen naar voren komen in de prioritering van meest belangrijke aspecten, is dat anno 2018 iets minder het geval. In vergelijking met 2016 is de betaalbaarheid van energie nu hoger geprioriteerd. De beschikbaarheid van energie staat bij deze tweede meting wederom op één. De betaalbaarheid staat op twee en het voorkomen van schade aan natuur, milieu en klimaat staat op drie.

Nog steeds geeft ongeveer 40% van de Brabanders aan weinig kennis te hebben over het onderwerp duurzame energie en hier graag meer over te willen weten.

Houding en gedrag

Energiebesparing

Brabanders zijn nog steeds net zoveel bezig met energiebesparing als in 2016: Het op dit moment nemen van maatregelen of de bereidheid hebben om het in nabije toekomst te doen is even groot als de voorgaande meting. In zijn algemeenheid blijkt dat besparingsmaatregelen, die een investering vergen, minder vaak door huurders worden toegepast dan door mensen met een koopwoning. De verschillen tussen huur- en koopwoningen zijn wel kleiner geworden ten opzichte van 2016.

Opwekking van duurzame energie

Net als in 2016 zijn in veel Brabantse huishoudens maatregelen getroffen om energie te besparen. Wederom hebben minder Brabanders maatregelen genomen om zelf duurzame energie op te wekken. Het aantal Brabanders met zonnepanelen is gestegen ten opzichte van 2016 (van 12% naar 16% van de Brabanders). Nog steeds hebben weinig Brabanders zonneboilers (6%) en/of een warmtepomp (3%). De bereidheid om een zonneboiler of warmtepomp te plaatsen is ten opzichte van 2016 gestegen.

Investeringsbereidheid

Het beeld van de hoeveelheid aan investeringen die Brabanders hebben gedaan om duurzaamheidsmaatregelen toe te passen is vrijwel identiek aan het beeld in 2016: van de respondenten die hebben geïnvesteerd in maatregelen voor energiebesparing en

duurzame energie, geeft 39% aan niet (meer) te weten hoeveel zij hebben geïnvesteerd. 43% van de respondenten heeft minder dan € 5.000,- geïnvesteerd. 18% heeft meer dan € 5.000,- geïnvesteerd.

Wanneer we kijken naar de bereidheid om te investeren, dan zien we wederom een behoorlijke variatie in de hoogte van de investering die men bereid is te doen met het oog op energiebesparing of duurzame energie rondom de eigen woning. 21% van de Brabanders is bereid om een kleine investering te doen van € 0,- tot € 500,-. 13% van de Brabanders zegt bereid te zijn om een investering te doen van € 500,- tot € 5.000,-. En 17% is bereid tussen de € 5.000,- en € 25.000,- te investeren. 27% geeft aan het niet te weten. Opnieuw is bijna de helft van de Brabanders bereid om met eigen geld te investeren in maatregelen voor energiebesparing of duurzame energie. In 2016 was dit ook het geval. De bereidheid om € 150,- per maand te betalen voor een energierekening van € 0,- is licht gestegen: van 18% naar 23%.

Energiecoöperaties en buurtgericht werken

Zo'n 5% van de respondenten zegt nu al deel te nemen aan een energiecoöperatie of windcollectief. Daarnaast zegt wederom ongeveer een derde van de Brabanders bereid te zijn om (in de toekomst) deel te gaan nemen in een energiecoöperatie of windcollectief. Dit is ongeveer gelijk aan het aantal in 2016. Opvallend is dat de actiebereidheid ten opzichte van 2016 is gestegen: meer Brabanders geven aan bereid te zijn om met straat- en/of buurtbewoners duurzame energie op te wekken. En daarbij geven minder Brabanders aan niet bereid te zijn om een bijdrage te leveren. Er is dus nog steeds veel (of wellicht meer) potentie voor een wijkgerichte aanpak.

Maar: We zien ook dat nog steeds 40% van de Brabanders niet bereid is om direct een bijdrage te leveren en ook 40% het geld niet (over) heeft om te investeren in energiebesparing of duurzame energie. We kunnen hieruit concluderen dat er een grote groep Brabanders is, die niet zonder meer mee kan en/of wil doen aan verduurzaming van de energievoorziening. We moeten ons afvragen wie deze groep mensen zijn en hoe we hen kunnen bereiken.

Stimuleringsmaatregelen

Nog steeds vinden de meeste Brabanders (56%) dat de provincie in eerste plaats maatregelen moet nemen om te zorgen dat de energie in Brabant duurzaam wordt opgewekt. Dit aantal is echter wel afgenomen (in 2016 was dit namelijk 64%). De Rijksoverheid wordt nu vaker genoemd (46% tegenover 39% in 2016). En ook gemeenten worden nog steeds veel genoemd als partij die maatregelen dient te nemen (49%).

Maar wat kan de provincie dan doen op het gebied van duurzame energie? Meefinancieren staat nog steeds bovenaan en wordt nu zelfs vaker genoemd dan in 2016 (69% tegenover 59% in 2016). Daarnaast worden informeren (45%) en initiatief nemen (43%) vaak genoemd. Slechts 6% van de Brabanders is van mening dat de provincie niets kan doen. Brabanders geven ook vaker dan in 2016 aan dat de provincie kan ondersteunen (39% tegenover 29% in 2016). Onder de 'anders, namelijk' categorie wordt nog genoemd 'eerlijke informatie geven'.

Opleiding en inkomen

We zien dat opleidingsniveau en huishoudinkomen verklarende factoren in draagvlak, houding en gedrag van Brabanders tegenover energie en duurzaamheid. Opleidingsniveau laat duidelijkere verschillen zien dan huishoudinkomen.

Opleiding

We zien een relatie tussen het opleidingsniveau van Brabanders en het algemene draagvlak voor duurzame energie: Brabanders met een hoge opleiding staan over het algemeen positiever tegenover het stimuleren van duurzame energie en zijn meer geïnteresseerd in het onderwerp. Zij leven ook vaker energiezuinig dan Brabanders met een lagere opleiding. We zien dat voorkeuren voor bepaalde type energiebronnen niet correleert met het opleidingsniveau van mensen. Brabanders hebben de meeste voorkeur voor het gebruik van zonne- en windenergie, ongeacht het opleidingsniveau.

Het toepassen van mogelijkheden om energiezuinig te leven correleert niet eenduidig met het opleidingsniveau van mensen. Brabanders met een hoge opleiding gebruiken wel opvallend vaker energiezuinige huishoudelijke apparaten en kiezen vaker voor een energiezuinige of elektrische auto. Brabanders met een hoge opleiding nemen gemiddeld net wat vaker maatregelen voor energiebesparing ten opzichte van Brabanders met een lager opleidingsniveau.

Deze lijn zien we ook terug in de hoeveelheid aan investeringen: Brabanders met een lage en middelhoge opleiding investeren vaker een lager bedrag dan Brabanders met een hoge opleiding. Hoog opgeleide Brabanders investeren vaker meer. De correlatie is ook te zien in actiebereidheid: Hoog opgeleide Brabanders zijn het meest actiebereid: zij geven vaker aan met straat- en/of buurtbewoners duurzame energie op te willen weken en geven het minst vaak aan niet bereid te zijn om zelf direct een bijdrage te leveren.

Inkomen

Anders dan bij opleidingsniveau, zien we een minder duidelijke relatie tussen het hoogte van het huishoudinkomen en algemene houding ten opzichte van het stimuleren van duurzame energie. Brabanders staan over het algemeen (zeer) positief tegenover het stimuleren van duurzame energie, ongeacht het inkomen. Er zijn ook geen significante verschillen tussen de inkomensgroepen als we kijken naar de behoefte aan informatie over duurzame energie.

Het toepassen van mogelijkheden om energiezuinig te leven differentieert ook niet eenduidig met het huishoudinkomen van mensen. Kijken we naar de het nemen van maatregelen voor energiebesparing, dan zien we wel een duidelijkere correlatie: Brabanders met een (boven) modaal inkomen nemen vaker maatregelen voor energiebesparing ten opzichte van de andere inkomensgroepen. Voor maatregelen die een grotere investering vragen geldt: hoe hoger het inkomen, hoe vaker deze maatregelen worden toegepast (bijvoorbeeld bij het plaatsen van een HR-ketel of het isoleren van het

dak of vloer). Brabanders met een hoger huishoudinkomen nemen ook vaker deel aan een energiecoöperatie/windcollectief.

Brabanders met een lager huishoudinkomen (minimum tot modaal) zijn minder actiebereid dan Brabanders met een hoger huishoudinkomen: Zij willen minder vaak samen met straat- en/of buurtbewoners energie opwekken en geven vaker aan helemaal niet bereid te zijn om zelf een bijdrage te leveren.

Brabanders met een hoger huishoudinkomen zijn vaker bereid om met eigen geld te investeren in maatregelen voor energiebesparing of duurzame energie.

2 Inleiding

Dit onderzoek dient als tussenmeting in de monitor van het uitvoeringsprogramma Energie van de provincie Noord-Brabant op het gebied van maatschappelijk draagvlak. De nulmeting is uitgevoerd in 2016 en de eindmeting zal in 2020 plaatsvinden, zodat ontwikkelingen over deze periode inzichtelijk worden. Doelstelling van het onderzoek is inzicht te krijgen in het draagvlak (houding- en gedrag) onder Brabanders voor toepassing van verschillende opties voor energiebesparing en duurzame energie. Daarvoor is een vragenlijst uitgezet onder het Brabantpanel - een online panel van 3.320 Brabanders. In totaal hebben 820 respondenten de vragenlijst volledig ingevuld.

Significantie

Om erachter te komen of een resultaat significant anders scoort ten opzichte van de vorige meting of ten opzichte van bepaalde groepen (opleiding en inkomen in hoofdstuk 6) maken we gebruik van independent samples T-test of een Chi-kwadraat toets. De Chi-kwadraat toets beoordeelt of het verschil tussen twee (of meerdere) groepen werkelijk bestaat of slechts 'toevallig' is. Het gemiddelde van de ene groep wordt vergeleken met het gemiddelde van de andere groep of andere groepen. De toets beoordeelt of het verschil te wijten is aan een toevallige samenstelling van de steekproef of dat het verschil ook daadwerkelijk in de populatie voorkomt.

Significante verschillen ten opzichte van de 0-meting in 2016 worden in de tabellen aangegeven met de kleuren rood of blauw. Rood staat voor een daling ten opzichte van het eerste meetjaar, blauw staat voor een stijging. Een daling ten opzichte van 2016 (rode kleur) wil echter niet zeggen dat het een inhoudelijk negatieve uitkomst is. Bijvoorbeeld: een daling van het aantal mensen dat 'zeer negatief' antwoord op de stelling 'Hoe staat u tegenover het stimuleren van duurzame energie in Brabant?' is inhoudelijk gezien een positieve uitkomst.

Daarnaast is er een verschil tussen significantie en relevantie. Een waargenomen effect of verschil kan (statistisch) significant zijn, maar toch zo klein, dat het inhoudelijk niet relevant is.

3 Algemeen draagvlak

In dit hoofdstuk gaan we in op het algemeen draagvlak voor duurzame energie onder Brabanders.

Tabel 1 In welke mate vindt u onderstaande thema's belangrijk? - N=820

	Niet belangrijk	Een beetje belangrijk	Belangrijk	Heel belangrijk	Dat weet ik niet
Opvang en integratie van vluchtelingen	10	28	41	20	1
Gezondheids- en ouderenzorg	0	4	28	68	0
Sociale zekerheid	1	7	43	49	0
Inkomen en economie	0	8	53	39	0
Mobiliteit, verkeer en vervoer	0	13	52	34	1
Natuur, milieu en klimaat	1	11	38	48	1
Energievoorziening	1	15	50	34	0
Inrichting van de openbare ruimte	5	27	51	15	1
Criminaliteit en veiligheid	0	6	36	57	0
Ontwikkeling van het landelijk gebied	4	28	45	21	2

Aan de respondenten is gevraagd in welke mate zij verschillende thema's in de samenleving van belang vinden. Dit geeft inzicht in het relatieve belang dat Brabanders aan het thema 'energievoorziening' toekennen. Ten opzichte van de 0-meting in 2016 zien we nauwelijks verandering. We zien opnieuw dat de thema's gezondheidszorg en ouderenzorg, sociale zekerheid, criminaliteit en veiligheid, inkomen en economie door meer dan 90% van de Brabanders als (heel) belangrijk worden aangemerkt. Ook aan energievoorziening, natuur, milieu en klimaat wordt opnieuw veel waarde gehecht; meer dan 80% vindt deze thema's (heel) belangrijk.

Tabel 2 Hoe staat u tegenover het stimuleren van duurzame energie in Brabant?

	2018 (%)	2016 (%)
	N=820	N=936
Zeer negatief	0	1
Negatief	2	1
Niet positief, niet negatief	10	12
Positief	37	42
Zeer positief	49	41
Dat weet ik niet, geen mening	2	3

We zien dat het thema energievoorziening niet alleen belangrijk wordt gevonden, maar ook dat Brabanders positief staan tegenover het stimuleren van duurzame energie in Brabant: 86% van de respondenten is (zeer) positief. Het aantal Brabanders dat zeer positief tegenover het stimuleren van duurzame energie staat is ten opzichte van 2016 toegenomen. In de toelichting wordt aangegeven dat het 'noodzaak is om deze aarde leefbaar te houden voor nu en toekomstige generaties' en dat 'andere energiebronnen

uitgeput raken'. Ook wordt aangegeven dat het gebruik van duurzame energie beter is voor het milieu.

Slechts een kleine minderheid van de respondenten staat negatief tegenover het stimuleren van duurzame energie in Brabant. In de toelichting geven enkele respondenten aan dat 'er teveel regels zijn die ervoor zorgen dat niets is wat het lijkt'. Ook vindt men dat 'er betaalbare oplossingen moeten komen' en dat 'er manieren gevonden moeten worden om duurzame energie te produceren zonder het landschap en omgeving te verstoren'. Tot slot wordt aangegeven dat men betwijfelt of duurzame energie echt duurzamer is.

Tabel 3 In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen? - N=820

	(Helemaal) eens	Niet eens/ niet oneens	(Helemaal) oneens	Nvt/dat weet ik niet
Klimaatverandering is een groot probleem	77	16	6	2
De uitstoot van CO2 door het gebruik van steenkool, aardolie en aardgas is slecht voor natuur en milieu	86	9	3	2
Ik vind de aandacht voor klimaatverandering sterk overdreven	17	23	59	1
Het stimuleren van duurzame energie is nutteloos	5	14	81	0
Het stimuleren van energiebesparing is nutteloos	6	10	83	0
Het maakt mij niet uit dat mijn energie uit Rusland komt	30	27	38	4
Het is goed dat mijn woonwijk binnen 10 jaar aardgasvrij wordt gemaakt*	43	29	22	7

*Deze stelling is nieuw toegevoegd in 2018 en dus niet gemeten in 2016.

Net zoals in 2016 vindt een ruime meerderheid van de Brabanders klimaatverandering een groot probleem (77%). Het percentage is zelfs iets gestegen. Men onderschrijft ook dat de uitstoot van CO2 door het gebruik van fossiele brandstoffen slecht is voor het milieu (86%). Ook dit percentage is iets omhoog gegaan ten opzichte van 2016. Het stimuleren van duurzame energie en van energiebesparing wordt dan ook niet nutteloos gevonden. Op de stelling 'het maakt mij niet uit dat mijn energie uit Rusland komt' zijn de meningen meer verdeeld: 30% van de Brabanders is het hier mee eens, 38% oneens. Ten opzichte van 2016 geven meer Brabanders aan dat het hen niet uitmaakt dat hun energie uit Rusland komt (stijging van 23% naar 30%).

Resumerend kunnen we stellen dat het beeld van Brabanders ten opzichte van het beeld in 2016 iets positiever is geworden, maar dat de verschillen beperkt zijn: Brabanders ervaren de verandering van het klimaat als problematisch en het besef bestaat dat het gebruik van fossiele brandstoffen niet goed is voor natuur en milieu. Verduurzaming van de energievoorziening wordt in zijn algemeenheid als zinvol en nuttig aangemerkt; maar over de vraag of dat op lokale of regionale schaal moet gebeuren zijn de meningen nog steeds verdeeld.

Tabel 4 Hoeveel procent van het totale energieverbruik in Brabant wordt nu opgewekt met duurzame bronnen?

	2018 (%)	2016 (%)
	N=820	N=936
0-10%	20	26
10-25%	25	24
25-50%	8	7
50-75%	1	1
75-100%	0	0
Dat weet ik niet	46	42

Ook de inschatting van Brabanders van het totale energieverbruik dat opgewekt wordt door duurzame bronnen is grofweg hetzelfde als in 2016: Een vijfde van de Brabanders denkt dat 0-10% van het totale energieverbruik in Brabant wordt opgewekt met duurzame bronnen (in werkelijkheid is dit 7,2%). Een kwart van de Brabanders denkt dat het aandeel duurzame energie 10-25% is. Bijna de helft (46%) van de respondenten geeft aan niet te weten hoeveel procent van het totale energieverbruik in Brabant op dit moment wordt opgewekt met duurzame energiebronnen.

Tabel 5 Interesse in het onderwerp duurzame energie - N=820

	(Helemaal) eens	Niet eens/niet oneens	(Helemaal) oneens	Nvt/dat weet ik niet
Ik ben geïnteresseerd in het onderwerp duurzame energie	65	23	11	1
Ik heb weinig kennis over het onderwerp duurzame energie	34	39	27	0
Ik zou graag meer willen weten over duurzame energie	44	38	15	3

Een meerderheid van de Brabanders is geïnteresseerd in het onderwerp duurzame energie (65%). Vergeleken met de eerste meting geven iets meer Brabander aan niet geïnteresseerd te zijn (11% tegenover 8% in 2016).

34% van de respondenten geeft aan weinig kennis te hebben over het onderwerp duurzame energie. Dit komt overeen met het beeld dat uit tabel 4 naar komt: 46% van de Brabanders zegt niet te weten hoeveel procent van het totale energie gebruik wordt opgewekt met duurzame bronnen. In de toelichtingen wordt aangegeven dat 'er verschillende verhalen rondgaan en dat het hierdoor niet duidelijk is wat je moet geloven'.

44% van de respondenten geeft aan graag meer te willen weten over duurzame energie (15% niet). In de toelichtingen hebben respondenten aangegeven graag te willen weten 'wat nu precies de mogelijkheden zijn'.

Tabel 6 Welke van de onderstaande energiebronnen hebben uw voorkeur om de komend jaren in Brabant te worden gebruikt?*

	2018 (%)	2016 (%)
	N=820	N=936
Zon	87	88
Wind	78	79
Aardwarmte	50	38
Biomassa	24	31
Aardgas	17	16
Kernenergie	8	10
Weet ik niet/geen mening	4	4
Steenkool	2	1
Aardolie	1	2
Schaliegas	1	0

* Maximaal 3 antwoorden mogelijk.

Kijken we naar de voorkeur van Brabanders voor het gebruik van bepaalde typen energiebronnen, dan zien we dat de voorkeur opnieuw uitgaat naar het gebruik van zonne-energie en windenergie. Brabanders hebben een grotere voorkeur gekregen voor aardwarmte als energiebron. Steenkool, aardolie en schaliegas hebben het minst de voorkeur.

4 Houding en gedrag

In dit hoofdstuk gaan we in op de houding van Brabanders ten aanzien van (duurzaam) energieverbruik en het gedrag dat zij zelf vertonen.

Tabel 7 Als u kijkt naar uw energieverbruik, wat vindt u dan belangrijk? – N=820

%	Niet belangrijk	Een beetje belangrijk	Belangrijk	Zeer belangrijk
Dat de energie die ik gebruik altijd beschikbaar is	0	10	59	31
Dat de energie die ik gebruik geen schade veroorzaakt aan natuur, milieu en klimaat	1	28	54	17
Dat de energie die ik gebruik betaalbaar is	0	7	52	40
Dat ik zelf de energie opwek, die ik gebruik	26	41	26	7
Dat de opwekking van de energie, die ik gebruik, geen hinder oplevert voor omwonenden	4	22	55	19
Dat er zo min mogelijk aan het landschap verandert op plekken waar energie wordt opgewekt	8	33	41	18
Dat de energie die ik gebruik wordt opgewekt met duurzame bronnen, zoals wind, zon en biomassa	4	25	44	27
Dat de opwekking van de energie die ik gebruik veilig is	1	6	53	40
Dat mijn energiegebruik goed is voor de werkgelegenheid in Brabant	12	35	43	11
Dat de energie die ik gebruik in mijn eigen directe omgeving wordt opgewekt	35	34	26	5

Er wordt, net zoals in 2016, veel waarde gehecht aan de betrouwbaarheid van de energievoorziening: 90% van de Brabanders vindt het (zeer) belangrijk dat energie altijd beschikbaar is. Ook moet energie betaalbaar blijven (92%) en moet de opwekking van energie veilig zijn (93%). Minder belang wordt toegekend aan het zelf opwekken van de energie (67% van de Brabanders vindt dit niet of een beetje belangrijk) en aan het gegeven dat energie in de directe omgeving wordt opgewekt (69% vindt dit niet of een beetje belangrijk).

Het merendeel van de Brabanders vindt het belangrijk dat de opwekking van energie geen hinder oplevert voor omwonenden (74% vindt dit belangrijk tot zeer belangrijk) en dat er zo min mogelijk aan het landschap verandert als gevolg van energieopwekking (59% vindt dit belangrijk tot zeer belangrijk).

Tabel 8 Top 3 belangrijkste aspecten

Nummer	
1	Dat de energie die ik gebruik altijd beschikbaar is
2	Dat de energie die ik gebruik betaalbaar is
3	Dat de energie die ik gebruik geen schade veroorzaakt aan natuur, milieu en klimaat

Vervolgens is de respondenten gevraagd om te prioriteren. Van de aspecten die zij in tabel 7 als (zeer) belangrijk hebben aangemerkt, hebben respondenten een top 3 samengesteld: (1) het belangrijkste aspect, (2) het op één na belangrijkste aspect en (3) het op twee na belangrijkste aspect. De beschikbaarheid van energie staat wederom op één. De betaalbaarheid staat op twee en het voorkomen van schade aan natuur, milieu en klimaat staat op drie.

In vergelijking met 2016 is de betaalbaarheid van energie nu hoger geprioriteerd. In 2016 kwamen duurzaamheidsoverwegingen iets duidelijker naar voren.

4.1 Energiezuinig leven

Tabel 9 Welke mogelijkheden om energiezuinig te leven zijn op u van toepassing? – N=820

	Doe ik al	Bereid om dit te gaan doen	Niet bereid om dit te gaan doen	Ben er niet mee bekend	Nvt/dat weet ik niet
Ik zet de verwarming een paar graden lager als ik niet thuis ben/in de nacht	89	4	3	0	3
Ik doe het licht uit wanneer ik een ruimte verlaat	94	4	2	0	0
Ik zet de televisie uit in plaats van op stand-by als ik geen televisie kijk	63	21	9	1	6
Ik gebruik energiezuinige huishoudelijke apparaten (met label A+, A++ of A+++)	62	27	2	2	7
Ik zet de verwarming op 19 graden en trek een warme trui aan	52	19	25	2	2
Ik verkies bewust de fiets en/of OV als vervoermiddel boven de auto	49	14	27	2	7
Ik kies bewust voor een energiezuinige of elektrische auto	9	38	22	6	24
Ik kies voor een deelauto	4	8	53	11	24

Nog steeds zien we dat Brabanders sommige (laagdrempelige) mogelijkheden van energiezuinig leven al veel toepassen. Wel valt op dat dit net wat minder gebeurt dan in 2016. Zo zette in 2016 96% van de Brabanders de verwarming een paar graden lager als men niet thuis is. In 2018 is dit 89%. Net als in 2016 is het aandeel mensen dat bereid is in te leveren op comfort wat lager (verwarming op 19 graden en een warme trui aan: 52% doet dit en 19% is bereid om dit te gaan doen).

Nog maar relatief weinig Brabanders hebben een energiezuinige of elektrische auto (9%). Wel is meer dan een derde van de Brabanders bereid om energiezuinig of elektrisch te gaan rijden (38%). Meer dan een vijfde van de Brabanders is niet bereid energiezuinig of elektrisch te gaan rijden. Slechts een kleine minderheid (4%) van de Brabanders heeft een deelauto. Dit percentage is gelijk gebleven ten opzichte van 2016. Iets meer dan de helft geeft aan niet bereid te zijn om een auto te delen.

4.2 Maatregelen voor energiebesparing

Tabel 10 Welke maatregelen voor energiebesparing zijn op u van toepassing?
- N=820

	Doe ik al	Bereid om dit te gaan doen	Niet bereid om dit te gaan doen	Ben er niet mee bekend	Nvt/dat weet ik niet
Plaatsen van een waterbesparende douchekop	55	30	7	4	4
Minimaal de helft van mijn lampen zijn spaarlampen/ led-verlichting	84	12	1	1	3
Isolatie van mijn dak of vloer of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	58	21	6	3	13
Isolatie van mijn spouwmuur of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	57	17	9	3	14
Plaatsen van dubbel glas of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	83	7	3	1	5
Plaatsen van een HR ketel of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	69	12	4	2	13

Het aantal Brabanders dat aangeeft maatregelen te hebben getroffen om energie te besparen - in combinatie met het aantal Brabanders dat de bereidheid heeft om dit te gaan doen - is hoog. En vergelijkbaar met de cijfers uit 2016. Wel heeft in de beantwoording van deze vraag een verschuiving plaatsgevonden van mensen die aangeven 'doe ik al' naar mensen die aangeven 'ik ben bereid om dit te gaan doen'. Inhoudelijk is deze verschuiving niet eenvoudig te verklaren. Een mogelijke verklaring kan gelegen zijn in de wijze waarop de vraag is geïnterpreteerd. Er is gevraagd naar wat men op dit moment 'doet'. Echter: Installeert men in 2016 een nieuwe waterbesparende douchekop of HR-ketel, dan doet men dat in 2018 niet opnieuw. Deze verklaring leidt vervolgens ook tot een hoger percentage mensen in 2018 die bereid zijn het te gaan doen: Men is dan bereid om opnieuw maatregelen te nemen tegen de tijd dat dit (weer) nodig is (bijvoorbeeld als de HR-ketel aan vervanging toe is).

Veel Brabanders hebben maatregelen voor energiebesparing toegepast: 83% van de Brabanders heeft dubbel glas en 84% heeft minimaal de helft van zijn/ haar lampen vervangen door spaarlampen of ledverlichting. Isolatie van dak of vloer wordt iets minder vaak toegepast (58% heeft dit al, 21% is bereid om dit te gaan doen). Ook isolatie van de spouwmuur wordt iets minder vaak toegepast (57% heeft dit al, 17% is bereid om dit te gaan doen).

Tabel 11 Welke maatregelen voor energiebesparing zijn op u van toepassing?
naar type woning

	Type woning	Doe ik al	Bereid om dit te gaan doen	Niet bereid om dit te gaan doen	Ben er niet mee bekend	Nvt/dat weet ik niet
Plaatsen van een waterbesparende douchekop	huur	53	33	3	5	6
	koop	55	30	8	4	4
Minimaal de helft van mijn lampen zijn spaarlampen/led-verlichting	huur	90	7	1	0	2
	koop	82	13	1	1	3
Isolatie van mijn dak of vloer of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	huur	45	20	7	9	18
	koop	61	21	5	1	11
Isolatie van mijn spouwmuur of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	huur	45	19	7	9	20
	koop	60	17	9	1	13
Plaatsen van dubbel glas of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	huur	81	6	1	2	10
	koop	84	8	4	0	4
Plaatsen van een HR ketel of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	huur	59	13	3	2	23
	koop	71	12	4	2	11

Uit tabel 11 komt, net als in 2016, naar voren dat energiebesparende maatregelen die een investering vergen minder vaak door huurders worden toegepast dan door mensen met een koopwoning.

4.3 Opwekken van duurzame energie

Tabel 12 Welke maatregelen voor het opwekken van duurzame energie zijn op u van toepassing? - N=820

%	Doe ik al	Bereid om dit te gaan doen	Niet bereid om dit te gaan doen	Ben er niet mee bekend	Nvt/dat weet ik niet
Afnemen van groene elektriciteit (wind, zon, waterkracht, biomassa) van mijn energieleverancier	49	28	7	4	12
Afnemen van groen gas (gas uit biomassa) van mijn energieleverancier	23	28	8	10	21
Plaatsen van zonnepanelen of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	18	39	22	4	17
Plaatsen van een zonneboiler (levert warm water op) of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	6	42	23	10	19
Plaatsen van een warmtepomp of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	3	39	26	11	22
Deelnemen aan een energiecoöperatie/windcollectief	5	35	23	13	24

Waar we in tabel 10 constateerden dat Brabanders veel maatregelen treffen voor energiebesparing, zien in tabel 12 dat Brabanders nog minder vaak maatregelen treffen voor het zelf opwekken van duurzame energie. Bijna de helft (49%) van de Brabanders

neemt groene elektriciteit af en 18% van de Brabanders heeft zonnepanelen. Het aantal Brabanders met zonnepanelen is met 5% gestegen ten opzichte van 2016. Het plaatsen van zonneboilers (6%) en/of warmtepompen (3%) komt minder vaak voor.

5% van de Brabanders neemt deel aan een energiecoöperatie of windcollectief. En iets meer dan een derde van de respondenten geeft aan bereid te zijn deel te nemen in een energiecoöperatie. Ongeveer een kwart (24%) van de respondenten gaf aan 'het niet te weten'.

Aan de mensen, die hebben aangegeven deel te nemen aan een energiecoöperatie of windcollectief (N=54), is gevraagd kort te omschrijven wat de coöperatie of het collectief doet en waarom men lid is geworden. De meest genoemde activiteiten zijn het adviseren van de omgeving over groene energie en het gezamenlijk groene energie inkopen. De belangrijkste redenen om lid te worden zijn 'omdat het goedkoper is' en 'omdat het bestaande energiebronnen vervangt'.

Aan de mensen die hebben aangegeven (nog) niet deel te nemen aan een energiecoöperatie of windcollectief, is gevraagd waarom zij hier (nog) niet aan deelnemen. De meest genoemde redenen zijn de verwachte complexiteit, gebrek aan informatie en kennis, (nog) niet mee in aanraking gekomen, er zijn geen initiatieven in de buurt en/of het idee de middelen niet te hebben om te investeren. 36% van hen gaf aan het niet te weten. In 2016 was dit 20%.

Aan de mensen die hebben aangegeven één of meerdere maatregelen voor energiebesparing of duurzame energie toe te passen (N=881), is gevraagd kort te omschrijven wat voor hen de belangrijkste reden is geweest om dit te gaan doen. De meest genoemde argumenten zijn 'kostenbesparing' en 'goed zijn voor het milieu'.

Aan dezelfde selectie van respondenten is gevraagd hoeveel zij geïnvesteerd hebben om maatregelen toe te passen.

Tabel 13 Hoeveel heeft u geïnvesteerd om deze maatregelen toe te passen?

	2018 (%)	2016 (%)
	N=805	N=881
Niets	9	9
< € 500	12	12
€ 500 - € 1.000	6	8
€ 1.000 - € 5.000	16	13
€ 5.000 - € 10.000	10	11
€ 10.000 - € 25.000	6	7
> € 25.000	2	2
Dat weet ik niet (meer)	39	38

Deze verdeling is nagenoeg gelijk aan die van 2016: 39% van de respondenten heeft aangegeven niet (meer) te weten hoeveel zij hebben geïnvesteerd om maatregelen voor energiebesparing en duurzame energie toe te passen. 43% van de respondenten heeft minder dan € 5.000,- geïnvesteerd. 18% heeft meer dan € 5.000,- geïnvesteerd.

5 Toekomst

In dit hoofdstuk kijken we naar hetgeen Brabanders zeggen over hun toekomstige gedrag met betrekking tot energiebesparing en het opwekken van duurzame energie.

Tabel 14 Op welke manieren bent u bereid (nu of in de toekomst) een bijdrage te leveren aan het verduurzamen van de energievoorziening in Brabant?*

	2018 (%)	2016 (%)
	N=820	N=885
Met straat- en of buurtbewoners duurzame energie opwekken, inkopen of huizen isoleren	39	32
Een evenement in mijn buurt organiseren rondom dit thema	8	4
Ik ben niet bereid om zelf direct een bijdrage te leveren	40	48
Anders, namelijk:	20	21

* Meerdere antwoorden mogelijk.

40% van de Brabanders zegt niet bereid te zijn om zelf direct een bijdrage te leveren aan het verduurzamen van de energievoorziening in Brabant. In 2016 was dit nog 48%. Tegelijkertijd geeft 39% aan bereid te zijn om met straat- en of buurtbewoners duurzame energie op te wekken, in te kopen of huizen te isoleren. Het buurtgericht werken heeft dus nog steeds veel potentie. Wel moet daarbij rekening gehouden worden met het gegeven dat slechts 8% van de respondenten bereid is om zelf het initiatief te nemen voor een evenement rond dit thema. Dit aantal mensen dat aangeeft bereid te zijn om zelf initiatief te nemen is ten opzichte van 2016 wel verdubbeld.

Een vijfde van de respondenten geeft 'iets anders' aan: vaak wordt genoemd 'het nog niet te weten'.

Tabel 15 Welke van onderstaande stellingen zijn op u van toepassing?*

	2018 (%)	2016 (%)
	N=820	N=884
Ik ben bereid om met eigen geld te investeren in maatregelen voor energiebesparing of duurzame energie	48	47
Ik ben bereid om het geld te lenen om maatregelen voor energiebesparing of duurzame energie toe te kunnen passen	9	6
Voor een lagere energierekening ben ik bereid een toeslag op mijn huur te accepteren	12	10
Voor een energierekening van € 0,- ben ik bereid om € 150,- per maand te betalen	23	18
Ik heb het geld niet (over) om te investeren in energiebesparing of duurzame energie	40	44

* Meerdere antwoorden mogelijk.

48% van de respondenten geeft aan bereid te zijn om met eigen geld te investeren in maatregelen voor energiebesparing of duurzame energie. 40% geeft aan het geld er niet voor (over) te hebben om erin te investeren. 23% van de Brabanders is bereid om € 150,- per maand te betalen voor een energierekening van € 0,-. Dit is meer dan in 2016.

Resumerend zien we dat 40% van de Brabanders niet bereid is om direct een bijdrage te leveren en ook 40% het geld niet (over) heeft om te investeren in energiebesparing of duurzame energie. We kunnen hieruit concluderen dat er een grote groep Brabanders is, die niet zonder meer mee kan en/of wil doen aan verduurzaming van de energievoorziening.

Tabel 16 Hoeveel bent u bereid om in de nabije toekomst te investeren in energiebesparing of duurzame energie rondom uw woning?

	2018 (%)	2016 (%)
	N=805	N=877
Niet van toepassing	22	19
€ 0 - € 1.000 (bijvoorbeeld spaarlampen, tijdschakelaars, gezamenlijk investeren in zonnepanelen in de buurt of in een windmolenpark)	21	26
> € 1.500 - € 5.000 (bijvoorbeeld dakisolatie, HR ketel, spouwmuurisolatie)	7	7
> € 5.000 - € 10.000 (bijvoorbeeld zonnepanelen of zonneboiler op eigen dak)	12	12
> € 10.000 - € 25.000 (bijvoorbeeld warmtepomp)	3	2
> € 25.000 (bijvoorbeeld energieneutrale woning)	2	1
Dat weet ik niet	27	30

In 2018 zien we opnieuw een behoorlijke variatie in de hoogte van de investering die men bereid is te doen met het oog op energiebesparing of duurzame energie rondom de eigen woning. Van de respondenten geeft 21% aan bereid te zijn om een investering te doen tot € 1.000,-, bijvoorbeeld voor het gezamenlijk investeren in zonnepanelen in de buurt. 19% van de respondenten zegt bereid te zijn om een investering te doen van € 1.500,- tot € 10.000,-. 27% van de respondenten geeft aan het niet te weten.

De resultaten in tabel 16 (bereidheid) zijn redelijk in overeenstemming met de resultaten in tabel 13 (huidige gedrag).

Tabel 17 Binnen hoeveel jaar wilt u een investering in energiebesparing of duurzame energie terugverdienen? -

	2018 (%)	2016 (%)
	N=805	N=877
Niet van toepassing	37	33
1-2 jaar (leidingisolatie, spaarlampen, radiatorfolie)	6	8
2-5 jaar (HR ketel, muur- of dakisolatie)	12	16
5-10 jaar (zonnepanelen)	24	22
10-15 jaar (enkel glas vervangen, warmtepomp)	3	2
15 jaar of meer (energieneutrale woning)	2	1
Maakt mij niet uit; ik investeer vanuit een andere overtuiging	16	18

Iets minder dan de helft van de respondenten (42%) wil een investering binnen 10 jaar terugverdienen. Opvallend is dat 16% van de respondenten aangeeft dat het niet uitmaakt:

zij investeren vanuit een andere overtuiging. Dit was in 2016 ook al zo: toen gaf 18% aan dat het niet uitmaakt wanneer zij de investering terugverdienen.

Tabel 18 Gelooft u dat binnen nu en 10 jaar elektrisch rijden standaard wordt in het straatbeeld?

	2018 (%)	2016 (%)
	N=820	N=883
Ja	34	30
Nee	47	47
Dat weet ik niet	19	24

Meer dan een derde van de Brabanders gelooft dat binnen nu en 10 jaar elektrisch rijden de standaard wordt. Bijna de helft van de Brabanders (47%) gelooft daar niet in. Minder mensen geven, ten opzichte van 2016, aan dat ze het niet weten (19%).

Tabel 19 Wat zijn voor u belangrijke voorwaarden om elektrisch te gaan rijden? - N=810

	Zeer belangrijk	Belangrijk	Een beetje belangrijk	Niet belangrijk	Nvt/dat weet ik niet
Aanschafprijs	38	31	11	3	16
Voldoende actieradius	41	30	4	3	19
Voldoende oplaadpunten	60	36	2	1	10
Milieu (schone brandstof, lucht)	33	41	14	2	9
Imago (uitstraling)	5	13	21	48	13
Lage kosten in gebruik (lage brandstofkosten, belastingvoordeel)	32	40	16	3	9
Pionieren (voorop lopen bij ontwikkelingen)	4	10	16	55	15

Als belangrijkste voorwaarde voor het elektrisch rijden geldt dat er voldoende oplaadpunten moeten zijn (96% van de Brabanders vindt dat (zeer) belangrijk). Dit is aanzienlijk meer dan in 2016. De minst belangrijke voorwaarden zijn het voorop willen lopen bij ontwikkelingen (14 % vindt dat (zeer) belangrijk) en imago. De overige punten worden door bijna driekwart van de respondenten als (zeer) belangrijk aangemerkt. De overweging tot het aanschaffen van een elektrische auto beslaat dus nog steeds een variëteit aan randvoorwaarden.

Welke voorwaarden zijn voor u van belang om actief te zijn of worden op het gebied van duurzame energie?

Deze open vraag werd aan alle respondenten gesteld. 46% van de respondenten geeft aan het niet te weten. Vaak genoemde voorwaarden om actief te worden zijn betaalbaarheid, kennis/informatie, betrouwbaarheid, tijd en regelgeving.

Tabel 20 Wie moet er in Noord-Brabant in de eerste plaats maatregelen nemen om te zorgen dat de energie in Brabant duurzaam wordt opgewekt?*

	2018 (%)	2016 (%)
	N=820	N=879
Provincie Noord Brabant	56	64
Gemeenten	49	46
Rijksoverheid	46	39
Industrie en bedrijfsleven	45	41
Woningbouwcorporaties	34	32
Elke individuele burger	31	33
Onderwijs	4	2
Er hoeven geen maatregelen genomen te worden	1	1
Dat weet ik niet/geen mening	6	5

* Maximaal 3 antwoorden mogelijk.

De meeste Brabanders (56%) vinden dat de provincie in eerste plaats maatregelen moet nemen om te zorgen dat de energie in Brabant duurzaam wordt opgewekt. Dit aantal is wel afgenomen ten opzichte van 2016. Ook de gemeenten, de Rijksoverheid en industrie en bedrijfsleven worden door bijna de helft van de Brabanders genoemd. Ongeveer een derde van de Brabander is van mening dat in de eerste plaats individuele burgers aan zet zijn. Het onderwijs (4%) wordt het minst vaak genoemd. Slechts 1% van de Brabanders vindt dat er geen maatregelen genomen hoeven te worden.

Tabel 21 Wat kan de provincie Noord-Brabant voor u doen op het gebied van duurzame energie?

	2018 (%)	2016 (%)
	N=820	N=879
Meefinancieren	69	59
Stimuleren	54	52
Informeren	45	48
Initiatief nemen	43	47
Ondersteunen	39	29
Reguleren	13	11
Niets	5	6
Anders, namelijk:	2	2

Maar wat kan de provincie dan voor de Brabanders doen op het gebied van duurzame energie? Het vaakst wordt genoemd meefinancieren (69%). Ook wordt vaak aangegeven stimuleren (54%), informeren (45%) en initiatief nemen (43%). Het minst vaak wordt genoemd reguleren (13%). Slechts 5% vindt dat de provincie niets kan doen. Opvallend is dat in 2018 meer Brabanders aangeven dat de provincie kan ondersteunen. Ook

meefinancieren is opvallend vaker genoemd dan in 2016. Onder de ‘anders, namelijk’ categorie wordt nog genoemd ‘eerlijke informatie geven’.

Tabel 22 In wat voor type woning woont u? Is dit een huur- of koopwoning? (N=820)

	Huurwoning	Koopwoning	Totaal
Vrijstaand	2	31	25
2-onder-1 kap	7	21	18
Rijtjeshuis	37	35	35
Appartement/flat	44	7	15
Studentenwoning	5	0	1
Seniorenwoning	2	0	1
Anders, namelijk:	3	5	5
Totaal	100	100	100

Tot slot is in dit onderzoek aan respondenten gevraagd in wat voor type woning zij wonen en of dit een huur- of koopwoning is. 78% van de respondenten woont in een koopwoning en 22% in een huurwoning (landelijk ligt het aandeel koopwoningen rond de 60%). In 2016 woonden nog meer respondenten in een koopwoning (destijds 83%). De meeste respondenten (dit geldt zowel voor huurders als kopers) wonen in een rijtjeshuis (in totaal 35%). Het aantal respondenten in een vrijstaande woning is toegenomen. Woningen in de categorie ‘anders, namelijk’ zijn onder andere bungalows, geschakelde woningen, aanleunwoningen, hoekwoningen, patiowoningen en woonboerderijen.

6 Opleiding en inkomen

De aandacht voor maatschappelijke verschillen en scheidslijnen is de afgelopen jaren flink toegenomen. Met name opleidingsniveau en inkomen blijken belangrijke differentiërende factoren (Vrooman et al., 2014: 82-84, 93; Agterbosch en Vinckx, 2017; Vermeulen 2017). Opleidingsniveau lijkt niet alleen bepalend voor hoe je leven eruit ziet, maar ook voor de wijze waarop je de samenleving ervaart (Dekker, Tiemeijer en Bovens, 2016).

In dit laatste hoofdstuk bekijken we of dat ook voor Brabanders geldt als het gaat om houding, gedrag en (investerings)bereidheid rondom energiebesparing en duurzame energie. Hiervoor hebben we het Brabantpanel uitgesplitst naar de achtergrondkenmerken 'opleidingsniveau (laag, midden, hoog)' en 'hoogte huishoudinkomen (van minimum tot 2x modaal)'.

Noot 1: In dit hoofdstuk zijn de significante verschillen tussen de verschillende opleidingsniveaus en inkomens aangegeven met de kleuren rood of blauw. Rood staat voor een lager percentage ten opzichte van de andere niveaus, blauw staat voor een hoger percentage. Let op: een lager percentage (rode kleur) staat niet altijd gelijk aan een negatief verschil. In de meting in 2016 hebben we niet uitgesplitst naar opleiding en inkomen.

Noot 2: Bij de uitsplitsing naar huishoudinkomen is de categorie 'Geen inkomen' buiten beschouwing gelaten, omdat deze groep geen representatieve weergave van de populatie met geen inkomen is (de groep met geen inkomen betreft in het Brabantpanel voornamelijk studenten). De categorie 'minder of gelijk aan minimuminkomen' laten we ook buiten beschouwing. Deze categorie is te klein om representatieve uitspraken te kunnen doen.

6.1 Verschillen in algemeen draagvlak

Tabel 23 Hoe staat u tegenover het stimuleren van duurzame energie in Brabant? – naar opleidingsniveau

	Laag	Midden	Hoog
Zeer negatief	0	0	0
Negatief	5	1	2
Niet positief, niet negatief	13	9	10
Positief	40	38	31
Zeer positief	40	51	55
Dat weet ik niet, geen mening	2	1	1

Hoog opgeleide Brabanders staan vaker zeer positief tegenover het stimuleren van duurzame energie in Brabant dan mensen met een lager opleidingsniveau. Het verschil is kleiner wanneer we de categorieën positief en zeer positief samennemen. Het draagvlak voor het stimuleren van duurzame energie in Brabant is hoog ongeacht opleidingsniveau.

Tabel 24 Hoe staat u tegenover het stimuleren van duurzame energie in Brabant? – naar hoogte huishoudinkomen

	Minimum tot modaal	Modaal tot 2x modaal	2x modaal inkomen of meer	Geen antwoord
Zeer negatief	0	1	0	0
Negatief	0	1	3	3
Niet positief, niet negatief	11	8	11	12
Positief	39	28	40	42
Zeer positief	50	62	47	40
Dat weet ik niet, geen mening	0	0	0	3

We zien geen duidelijke relatie tussen het hoogte van het huishoudinkomen en algemene houding ten opzichte van het stimuleren van duurzame energie. Brabanders staan over het algemeen (zeer) positief tegenover het stimuleren van duurzame energie, ongeacht het inkomen.

Tabel 25 Ik zou graag meer willen weten over duurzame energie – naar opleidingsniveau

	Laag	Midden	Hoog
(Helemaal) eens	31	45	51
Niet eens/niet oneens	50	35	27
(Helemaal) oneens	16	13	17
Nvt/dat weet ik niet	0	4	2

Mensen met een hogere opleiding hebben meer behoefte aan meer informatie over duurzame energie in vergelijking met mensen met lagere opleidingsniveaus.

Tabel 26 Ik zou graag meer willen weten over duurzame energie – naar hoogte huishoudinkomen

	Minimum tot modaal	Modaal tot 2x modaal	2x modaal inkomen of meer	Geen antwoord
(Helemaal) eens	52	47	44	34
Niet eens/niet oneens	32	33	39	43
(Helemaal) oneens	12	12	14	17
Nvt/dat weet ik niet	4	1	0	4

Er zijn geen significante verschillen tussen de inkomensgroepen als we kijken naar de behoefte aan informatie over duurzame energie. Opvallend is wel dat respondenten die hun inkomen niet hebben ingevuld hier het meest neutraal tegenover staan.

Tabel 27 Welke van de onderstaande energiebronnen hebben uw voorkeur om de komende jaren in Brabant te worden gebruikt?* – naar opleidingsniveau

	Laag	Midden	Hoog
Zon	78	90	88
Wind	77	82	70
Aardwarmte	44	52	54
Biomassa	18	27	26
Aardgas	22	12	18
Kernenergie	12	6	9
Weet ik niet/geen mening	5	4	4
Steenkool	5	0	0
Aardolie	2	0	0
Schaliegas	0	1	2

* Maximaal 3 antwoorden mogelijk.

We zien dat voorkeuren voor bepaalde type energiebronnen niet correleert met het opleidingsniveau van mensen. Brabanders hebben de meeste voorkeur voor het gebruik van zonne- en windenergie, ongeacht het opleidingsniveau.

Tabel 28 Welke van de onderstaande energiebronnen hebben uw voorkeur om de komende jaren in Brabant te worden gebruikt?* - naar huishoudinkomen

	Minimum tot modaal	Modaal tot 2x modaal	2x modaal inkomen of meer	Geen antwoord
Zon	93	89	89	84
Wind	83	82	71	75
Aardwarmte	52	59	67	40
Biomassa	22	23	25	26
Aardgas	14	16	14	21
Kernenergie	5	10	18	7
Weet ik niet/geen mening	3	2	3	4
Steenkool	1	0	1	3
Aardolie	4	0	0	0
Schaliegas	0	1	1	1

* Maximaal 3 antwoorden mogelijk.

Kijken we naar de verschillen in huishoudinkomen, dan zien we ook hier dat alle inkomensgroepen de meeste voorkeur hebben voor zonne- en windenergie.

6.2 Verschillen in houding en gedrag

Tabel 29 Welke mogelijkheden om energiezuinig te leven zijn op u van toepassing? % doe ik al – naar opleiding

	Laag	Midden	Hoog
Ik zet de verwarming een paar graden lager als ik niet thuis ben/in de nacht	90	86	94
Ik doe het licht uit wanneer ik een ruimte verlaat	96	93	93
Ik zet de televisie uit in plaats van op stand-by als ik geen televisie kijk	74	60	58
Ik gebruik energiezuinige huishoudelijke apparaten (met label A+, A++ of A+++)	58	59	70
Ik zet de verwarming op 19 graden en trek een warme trui aan	47	53	56
Ik verkies bewust de fiets en/of OV als vervoermiddel boven de auto	54	48	48
Ik kies bewust voor een energiezuinige of elektrische auto	4	9	14
Ik kies voor een deelauto	0	7	2

Het toepassen van mogelijkheden om energiezuinig te leven correleert niet eenduidig met het opleidingsniveau van mensen. Alle Brabanders blijken vaak de verwarming lager te draaien als zij niet thuis zijn en het licht uit te doen wanneer zij een ruimte verlaten. Brabanders met een hoge opleiding gebruiken wel opvallend vaker energiezuinige huishoudelijke apparaten en kiezen vaker voor een energiezuinige of elektrische auto.

Tabel 30 Welke mogelijkheden om energiezuinig te leven zijn op u van toepassing? % doe ik al – naar huishoudinkomen

	Minimum tot modaal	Modaal tot 2x modaal	2x modaal inkomen of meer	Geen antwoord
Ik zet de verwarming een paar graden lager als ik niet thuis ben/in de nacht	76	95	84	92
Ik doe het licht uit wanneer ik een ruimte verlaat	84	95	88	98
Ik zet de televisie uit in plaats van op stand-by als ik geen televisie kijk	72	60	48	66
Ik gebruik energiezuinige huishoudelijke apparaten (met label A+, A++ of A+++)	59	69	64	59
Ik zet de verwarming op 19 graden en trek een warme trui aan	55	51	58	51
Ik verkies bewust de fiets en/of OV als vervoermiddel boven de auto	50	45	43	50
Ik kies bewust voor een energiezuinige of elektrische auto	7	10	15	9
Ik kies voor een deelauto	9	5	3	1

Het toepassen van mogelijkheden om energiezuinig te leven differentieert ook niet eenduidig met het huishoudinkomen van mensen.

Tabel 31 Welke maatregelen voor energiebesparing zijn op u van toepassing?
% doe ik al – naar opleidingsniveau

	Laag	Midden	Hoog
Plaatsen van een waterbesparende douchekop	60	47	61
Minimaal de helft van mijn lampen zijn spaarlampen/led-verlichting	85	80	89
Isolatie van mijn dak of vloer of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	54	55	65
Isolatie van mijn spouwmuur of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	61	54	57
Plaatsen van dubbel glas of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	83	79	91
Plaatsen van een HR ketel of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	64	62	82

Opvallend is dat Brabanders met een hoge opleiding gemiddeld net wat vaker maatregelen nemen voor energiebesparing ten opzichte van Brabanders met een lager opleidingsniveau.

Tabel 32 Welke maatregelen voor energiebesparing zijn op u van toepassing?
% doe ik al – naar huishoudinkomen

	Minimum tot modaal	Modaal tot 2x modaal	2x modaal inkomen of meer	Geen antwoord
Plaatsen van een waterbesparende douchekop	57	61	60	53
Minimaal de helft van mijn lampen zijn spaarlampen/led-verlichting	81	95	75	82
Isolatie van mijn dak of vloer of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	57	64	77	54
Isolatie van mijn spouwmuur of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	50	64	66	56
Plaatsen van dubbel glas of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	81	90	90	82
Plaatsen van een HR ketel of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	69	74	81	66

Kijken we naar de verschillende inkomensgroepen, dan zien we dat Brabanders met een (boven) modaal inkomen vaker maatregelen nemen voor energiebesparing ten opzichte van de andere inkomensgroepen. Voor maatregelen die een grotere investering vragen geldt: hoe hoger het inkomen, hoe vaker deze maatregelen worden toegepast (bijvoorbeeld bij het plaatsen van een HR-ketel of het isoleren van het dak of vloer).

Tabel 33 Welke maatregelen voor het opwekken van duurzame energie zijn op u van toepassing? % doe ik al – naar opleidingsniveau

%	Laag	Midden	Hoog
Afnemen van groene elektriciteit (wind, zon, waterkracht, biomassa) van mijn energieleverancier	45	45	58
Afnemen van groen gas (gas uit biomassa) van mijn energieleverancier	20	20	32
Plaatsen van zonnepanelen of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	8	22	21
Plaatsen van een zonneboiler (levert warm water op) of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	5	8	3
Plaatsen van een warmtepomp of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	1	5	3
Deelnemen aan een energiecoöperatie/windcollectief	3	5	7

Binnen alle opleidingsniveaus wordt het afnemen van groene elektriciteit het vaakst toegepast. Opvallend is wel dat hoger opgeleide Brabanders vaker aangeven groene elektriciteit en groen gas af te nemen. Brabanders met een lagere opleiding nemen over het algemeen minder vaak maatregelen voor het opwekken van duurzame energie.

Tabel 34 Welke maatregelen voor het opwekken van duurzame energie zijn op u van toepassing? % doe ik al – naar huishoudinkomen

%	Minimum tot modaal	Modaal tot 2x modaal	2x modaal inkomen of meer	Geen antwoord
Afnemen van groene elektriciteit (wind, zon, waterkracht, biomassa) van mijn energieleverancier	59	53	51	46
Afnemen van groen gas (gas uit biomassa) van mijn energieleverancier	26	27	24	21
Plaatsen van zonnepanelen of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	18	17	20	20
Plaatsen van een zonneboiler (levert warm water op) of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	3	5	11	7
Plaatsen van een warmtepomp of de eigenaar/verhuurder vragen dit te doen	6	2	8	2
Deelnemen aan een energiecoöperatie/windcollectief	2	11	10	2

Hier valt op dat Brabanders met een lager huishoudinkomen vaker groene elektriciteit afnemen. Dit is opvallend, aangezien lager opgeleiden minder vaak groene elektriciteit afnemen. Brabanders met een hoger huishoudinkomen nemen vaker deel aan een energiecoöperatie/windcollectief.

Tabel 35 Hoeveel heeft u geïnvesteerd om deze maatregelen toe te passen? - naar opleidingsniveau

	Laag	Midden	Hoog
Niets	17	5	8
< € 500	11	15	8
€ 500 - € 1.000	6	7	6
€ 1.000 - € 5.000	15	14	21
€ 5.000 - € 10.000	6	11	13
€ 10.000 - € 25.000	4	4	11
> € 25.000	0	3	2
Dat weet ik niet (meer)	40	41	32

Brabanders met een lage en middelhoge opleiding investeren vaker een lager bedrag dan Brabanders met een hoge opleiding. Hoog opgeleide Brabanders investeren vaker meer.

Tabel 36 Hoeveel heeft u geïnvesteerd om deze maatregelen toe te passen? - naar huishoudinkomen

	Minimum tot modaal	Modaal tot 2x modaal	2x modaal inkomen of meer	Geen antwoord
Niets	15	3	1	10
< € 500	18	9	10	8
€ 500 - € 1.000	3	8	4	5
€ 1.000 - € 5.000	19	17	21	15
€ 5.000 - € 10.000	13	15	13	7
€ 10.000 - € 25.000	2	9	15	5
> € 25.000	1	2	4	2
Dat weet ik niet (meer)	28	37	31	48

Brabanders met een lager inkomen investeren vaak minder dan Brabanders met een hoger inkomen. Brabanders met een inkomen van twee keer modaal of meer investeren het relatief vaak €10.000,-- of meer.

6.3 Verschillen in perspectieven over de toekomst

Tabel 37 Op welke manieren bent u bereid (nu of in de toekomst) een bijdrage te leveren aan het verduurzamen van de energievoorziening in Brabant?* - naar opleidingsniveau

	Laag	Midden	Hoog
Met straat- en of buurtbewoners duurzame energie opwekken, inkopen of huizen isoleren	27	43	46
Een evenement in mijn buurt organiseren rondom dit thema	7	9	7
Ik ben niet bereid om zelf direct een bijdrage te leveren	51	38	32

De mate van actiebereidheid correleert met het opleidingsniveau van mensen. Hoog opgeleide Brabanders zijn het meest actiebereid: zij geven vaker aan met straat- en/of buurtbewoners duurzame energie op te willen weken en geven het minst vaak aan niet bereid te zijn om zelf direct een bijdrage te leveren.

Tabel 38 Op welke manieren bent u bereid (nu of in de toekomst) een bijdrage te leveren aan het verduurzamen van de energievoorziening in Brabant?* - naar huishoudinkomen

	Minimum tot modaal	Modaal tot 2x modaal	2x modaal inkomen of meer	Geen antwoord
Met straat- en of buurtbewoners duurzame energie opwekken, inkopen of huizen isoleren	28	46	47	36
Een evenement in mijn buurt organiseren rondom dit thema	6	8	11	6
Ik ben niet bereid om zelf direct een bijdrage te leveren	51	34	39	42

Brabanders met een lager huishoudinkomen (minimum tot modaal) zijn minder actiebereid dan Brabanders met een hoger huishoudinkomen: Zij willen minder vaak samen met straat- en/of buurtbewoners energie opwekken en geven vaker aan helemaal niet bereid te zijn om zelf een bijdrage te leveren.

Tabel 39 Welke van onderstaande stellingen zijn op u van toepassing?* - naar opleidingsniveau

	Laag	Midden	Hoog
Ik ben bereid om met eigen geld te investeren in maatregelen voor energiebesparing of duurzame energie	23	49	71
Ik ben bereid om het geld te lenen om maatregelen voor energiebesparing of duurzame energie toe te kunnen passen	4	10	11
Voor een lagere energierekening ben ik bereid een toeslag op mijn huur te accepteren	12	17	7
Voor een energierekening van € 0,- ben ik bereid om € 150,- per maand te betalen	21	20	33
Ik heb het geld niet (over) om te investeren in energiebesparing of duurzame energie	58	42	20

* Meerdere antwoorden mogelijk.

We zien dat Brabanders met een hoge opleiding vaker bereid zijn om met eigen geld te investeren in maatregelen voor energiebesparing en/of duurzame energie. Zij geven het minst vaak aan dat zij hier geen geld voor (over) hebben. Opvallend is wel dat hoger opgeleiden ook het minst vaak aangeven bereid te zijn een toeslag op hun huur te accepteren voor een lagere energierekening. Een logische verklaring hiervoor is dat hoger opgeleiden minder vaak in huurwoningen wonen (10% van de hoger opgeleiden woont in een huurwoning).

Tabel 40 Welke van onderstaande stellingen zijn op u van toepassing?* - naar huishoudinkomen

	Minimum tot modaal	Modaal tot 2x modaal	2x modaal inkomen of meer	Geen antwoord
Ik ben bereid om met eigen geld te investeren in maatregelen voor energiebesparing of duurzame energie	39	68	68	42
Ik ben bereid om het geld te lenen om maatregelen voor energiebesparing of duurzame energie toe te kunnen passen	5	11	14	10
Voor een lagere energierekening ben ik bereid een toeslag op mijn huur te accepteren	14	14	4	9
Voor een energierekening van € 0,- ben ik bereid om € 150,- per maand te betalen	17	33	43	18
Ik heb het geld niet (over) om te investeren in energiebesparing of duurzame energie	45	20	23	48

Brabanders met een hoger huishoudinkomen zijn vaker bereid om met eigen geld te investeren in maatregelen voor energiebesparing of duurzame energie. Ook zijn de hogere inkomensgroepen vaker bereid om € 150,- te betalen voor een energierekening van € 0,-. Zij geven minder vaak aan geen geld (over) te hebben voor het investeren in

energiebesparing of duurzame energie. Opvallend is wel dat Brabanders met een inkomen van twee keer modaal of meer ook het minst vaak aangeven bereid te zijn een toeslag op hun huur te accepteren voor een lagere energierekening. Een logische verklaring is opnieuw dat hogere inkomensgroepen over het algemeen niet in een huurwoning wonen.

7 Achtergrond onderzoek en respons

Op 15 mei 2018 hebben we aan 3.320 panelleden een uitnodiging verstuurd voor deelname aan het onderzoek over duurzame energievoorziening in Brabant. In totaal hebben 820 panelleden de vragenlijst ingevuld (25%). De resultaten zijn gecorrigeerd voor de achtergrondkenmerken leeftijd, geslacht en opleidingsniveau omdat deze niet overeenkomen met de werkelijke verdeling in Brabant. De (gewogen) resultaten zijn voor wat betreft deze achtergrondkenmerken representatief voor Brabant. Alle percentages die in deze rapportage zijn opgenomen, betreffen de gewogen en dus naar leeftijd, geslacht en opleiding gecorrigeerde gegevens.

Tabel 41 Respons naar geslacht

Geslacht	%
Vrouw	33
Man	66
Onbekend	1
Totaal	100

Tabel 42 Respons naar leeftijd

Leeftijd	%
16-29 jaar	8
30-39 jaar	4
40-49 jaar	12
50-64	33
65+	43
Onbekend	2
Totaal	100

Tabel 43 Respons naar opleidingsniveau

Opleidingsniveau	%
Laag	10
Midden	30
Hoog	56
Onbekend	2
Totaal	100

Stationsstraat 20c
5038 ED Tilburg
+31 (0)13 535 15 35
info@hetpon.nl
www.hetpon.nl

HETPON